

Middelsee kuiertocht vanuit Stiens

Startlocatie: Kinderboerderij Doniastate
Truerdyk 14
9051 LC Stiens

Datum: 19 oktober 2013

Waar de vorige winterserie eindigde aan de boorden van de voormalige Middelsee, starten we dit seizoen aan diezelfde Middelsee, maar dan een stuk noordelijker, nl. in Stiens.

We wandelen tussen Waad en Ie, aan de oevers van de Ee en aan en over de oevers en bodem van de oude Middelsee. Ondanks de ruilverkaveling zijn prielen en slenken nog goed te zien in het landschap. Het gebied kenmerkt zich verder door vergezichten met molens en terpdorpen met hun karakteristieke kerktorens.

Sinds de 8e eeuw werden in Fryslân kerken gebouwd. Aanvankelijk waren de kerkjes van hout. Dit proces ging onverminderd voort tot Fryslân in het begin van de late middeleeuwen een land van kerken geworden was. Vanaf laat 10e eeuw of sinds het begin van de 11e eeuw werden er kerken van tufsteen opgetrokken. De stenen kerken werden opgetrokken in de Romaanse stijl. Veel oude kerken zijn in de loop der tijd, vooral in de 18e en 19e eeuw wegens bouwvalligheid gesloopt om plaats te maken voor nieuwe kerkgebouwen. Niettemin blijkt een groot aantal Friese kerken, met name in het kleigebied, nog muurdelen uit deze beginperiode te hebben.

Door opslibbing voor de kust en de grootschalige ontginning van de veengebieden en de daardoor ontstane daling van het maaiveld door uitdroging, kwamen de kleigebieden rond de 10de eeuw in de problemen. Het uitgraven van sloten en verdiepen van de prielen was niet meer afdoende en daarom werd begonnen met het aanleggen van dijken. De inpoldering van de Middelsee en Het Bildt had ook ingrijpende gevolgen voor de afwatering van de aangrenzende gebieden in Oostergo en Westergo, die voorheen plaatsvond op de Middelsee. Oostergo kon haar wateroverschot niet meer lozen op de Zvette en moest de afwatering verleggen naar het noorden. Zo lag bij Oude Leije een belangrijke sluis van Oostergo, die binnenwater loosde op de Middelsee. Na de bedijkingen van Het Bildt moest de sluis verder zeewaartsgelegd worden in de Oude Bildtdijk/Koedijk, waarbij het dorp Oude Bildtzijl ontstond.

Door de uitbreiding van de Zuiderzee en de Waddenzee nam de toevoer van water naar de Middelsee en de Marneslenk sterk af, waardoor deze dichtslibden. De Middelsee werd ingepolderd dmv. kadijken (dorpsdijken) die noord-zuid liepen parallel aan de Middelseedijken. Aan de zeedijken in het Bildt ontstond lintbebouwing. Een opvallend verschijnsel hierbij is, dat de boerderijen binnen en de arbeidershuisjes buiten de dijk gebouwd werden. (Oude- en Nieuwe Bildtdijk)

Uit deze tijd stammen ook de kloosterstichtingen, leidend tot een grote kloosterdichtheid. Er werd gezegd, dat Fryslân evenveel kerken als dagen en kloosters als weken in het jaar had. **Frederik van Hallum**, (1125-1175) was de stichter en abt van de abdij Marieëngaarde te Hallum. Op de plaats van deze voormalige abdij, staat nu een boerderij. Bartlehiem dankt zijn naam aan een klooster dat er ooit heeft gestaan met de naam Bethlehem, later verbasterd tot Bartlehiem.

De Dokkumer Ee was vroeger een belangrijke scheepvaartverbinding tussen Dokkum en Leeuwarden. Langs dit water loopt een jaagpad ontstaan in de tijd van de trekschuit. De algemene benaming "Tichelwurk" (Nederlands: Tichelwerk) staat voor steenfabriek. Op deze plek was dan ook tot ca. 1920 een fabriek voor productie van rode baksteen (tichel) in bedrijf, ook bekend onder de naam Wynzer Tichelwurk.